

واکاوی اربعین حسینی به عنوان نماد قدرت نرم در مفهوم مقاومت بر اساس آیات و روایات اعظم آبدار^۱

چکیده:

مراسم اربعین بعنوان یکی از بزرگ‌ترین تجمعات مذهبی و رویدادی بین‌المللی، نه تنها نمادی از ارادت میلیونها نفر به واقعه عاشورا و جانفشانی امام حسین(ع) در برابر ظلم و ستم می باشد، بلکه بعنوان نمادی از قدرت نرم ومفهوم مقاومت نیز به شمار می آید. این تجمع با جذب افراد از گروههای مختلف مسلمان وحتى غیر مسلمان با افکار و اعتقادات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی متفاوت، به تقویت هم بستگی و هویت مشترک جمعی می‌پردازد و بعنوان ابزاری موثر در پیشبرد اهداف فرهنگی و سیاسی تلقی می شود. این پژوهش با بیان ابعاد مختلف مراسم اربعین و اهمیت آن از دیدگاه آیات و روایات، در صدد پاسخ به این پرسش می‌باشد که مراسم اربعین چگونه می تواند بعنوان ابزار قدرت نرم بوده و چه اثراتی بر افکار جوانان در مفهوم مقاومت از سویی و در عرصه وسیع تر در حوزه ی بین‌الملل می‌تواند داشته باشد. در تعقیب این هدف خطیر، ضمن روشن سازی مفهوم مقاومت و چگونگی شکل‌گیری آن در ایران و عراق، به تحلیل ابعاد اثرگذار مراسم اربعین در عرصه بین‌المللی واثرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آن در تقویت قدرت نرم ومفهوم مقاومت در برابر تهدیدات خارجی و داخلی پرداخته می شود. در پایان مبرهن می گردد پیوندها و همکاریهای بین‌المللی از یک سو و تقویت آگاهی بخشی در افکار از سوی دیگر در مراسم اربعین در ایجاد حس همبستگی مذهبی و عاطفی بعنوان نیرومندترین ابزار قدرت نرم در سالهای اخیر عمل کرده است؛ اگرچه با چالشها و موانعی هم روبرو بوده است.

واژگان اصلی: اربعین، راهپیمایی، مقاومت، قدرت نرم.

۱. استادیار، رشته الهیات و معرف اسلامی، گروه معارف، دانشکده حکمرانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، اصفهان، ایران.

مقدمه

اربعین بعنوان یکی از مهم‌ترین مناسبت‌های مذهبی شیعیان، نه تنها یادآور واقعه عاشورا و رشادتهای امام حسین(ع) و یارانش در کربلاست بلکه به نماد مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم و بی‌عدالتی و نماد قدرت نرم تبدیل شده است. در این مراسم، جذابیت، هم‌بستگی فرهنگی و دیپلماسی در معنای واقعی کلمه برای تاثیرگذاری بر دیگران، بجای آن فشار نظامی و اقتصادی مد نظر قرار می‌گیرد و این معنای واقعی بکارگیری ابزار قدرت نرم می‌باشد. این مراسم، تجلی آرمانهای انسانی و اسلامی است که بر پایه عشق و علاقه به اهل بیت(ع) بنا شده است. در فرهنگ شیعه اربعین بمعنای چهل روز پس از عاشورا، فرصت مناسبی برای یادآوری ارزشهای انسانی و دینی واز جمله فداکاری، ایثار و مقاومت است. این هم‌بستگی میلیونی نه تنها نشانه ارادت به امام حسین(ع) است بلکه به مثابه حرکتی اعتراضی و مقاومتی در برابر ظلم و ستم تاریخ نیز عمل می‌کند و صحنه‌ای زیبا برای نمایش قدرت نرم است. تحلیلی عمیق‌تر از اربعین بعنوان قدرت نرم و مفهوم مقاومت، انسان را به نقش این مراسم در تقویت وحدت اسلامی و ایجاد هویت دینی سوق می‌دهد. نیز بررسی چالشها و بررسی‌های اجتماعی و سیاسی مرتبط با اربعین، به فهم عمیق‌تری از ابعاد گسترده‌تر این پدیده کمک خواهد کرد. از این رو این مقاله درصدد است با استناد از روش کتابخانه‌ای و توصیفی، ضمن بیان تاریخچه و ابعاد فرهنگی و اجتماعی اربعین، به بررسی مفهوم مقاومت و قدرت نرم پرداخته و تاثیرات آن را بر جامعه معاصر بررسی و تحلیل کند.

پرسش‌های پژوهش

هدف از برگزاری مراسم اربعین، جدای از ارادت میلیونی انسانها چیست؟
 چگونه می‌توان اربعین را بعنوان قدرت نرم تلقی کرد؟
 مفهوم مقاومت چگونه در اربعین نمایش داده می‌شود؟
 چه تاثیراتی بر مراسم اربعین بعنوان نماد مقاومت و قدرت نرم در عرصه بین‌الملل مترتب می‌باشد؟

اهداف

بیان اهمیت راهپیمایی اربعین بعنوان قوی‌ترین ابزار قدرت نرم در سطح جهانی
 تحلیل مراسم اربعین در مفهوم مقاومت
 واکاوی اثرات برگزاری راهپیمایی اربعین در عرصه بین‌الملل

پیشینه تحقیق

در حوزه اربعین و تاریخچه آن، کتابها و آثار متعددی نگاشته شده است از جمله می توان به کتاب اربعین در تاریخ اسلام از شیخ عباس قمی اشاره کرد که در این کتاب تاریخچه اربعین را از دوران حضور امام حسین (ع) تا شکل گیری مناسک آن در دوران معاصر می پردازد. نیز به بررسی وضعیت اربعین در دورانه‌های مختلف از جمله دوره های مختلف حکومتی و تحولات فرهنگی آن اشاره دارد. نیز شیخ عباس قمی در کتاب دیگرش تحت عنوان گزارشهای تاریخی از راهپیمایی اربعین به بررسی گزارشهای تاریخی از سده های اولیه اسلام تا دوران معاصر می پردازد و تلاش دارد تا تاریخ دقیق اربعین را از نگاه مورخان شیعه و سنی ثبت کند. در زمینه اربعین تالیفات دیگری نیز می توان اشاره کرد که بیستر به جنبه های فرهنگی و اجتماعی اربعین اشاره دارد از جمله در کتاب اربعین و فرهنگ تشیع از حسین سلیمانی به بررسی نقش اربعین در تقویت فرهنگ شیعه و پیوندهای فرهنگی میان مسلمانان از اقوام و کشورهای مختلف می پردازد و اربعین را بعنوان یگ پدیده فراملی معرفی می کند. در کتاب پیاده روی میلیونی از مهدی طالب به جنبه اجتماعی این مراسم اشاره دارد و تاثیر آن را بر همبستگی اجتماعی و ایجاد هویت جمعی شیعه بررسی می کند. محمود عبادی در کتاب دیپلماسی ایران و اربعین به جنبه های سیاسی اربعین اشاره دارد. نیز کتابهایی از قبیل اقتصاد گردشگری مذهبی و اربعین اثر علیرضا محمودی و توسعه اقتصادی با بهره گیری از اربعین از فرهاد عسگری به بررسی فرصتهای اقتصادی ناشی از مراسم اربعین پرداخته است. اگر چه این کتابها به ابعاد مختلف اربعین پرداخته اند اما طرح این مساله که اربعین بعنوان مفهوم مقاومت و قویترین و موثرترین ابزار قدرت نرم در عرصه ی جهانی مطرح گردد، در این مقاله مد نظر می باشد که در هیچکدام از این آثار بیان نشده است و این مقاله درصدد بیان آن می باشد.

اهمیت اربعین

اربعین بعنوان چهلمین روز پس از واقعه عاشورا، یکی از مهم ترین مناسبتهای مذهبی در تاریخ اسلام و مخصوصا در مکتب شیعه محسوب می شود. این روز یادآور رشادتها، استقامت و فداکاری امام حسین و یارانش در کربلاست و بعنوان نمادی از مقاومت در برابر ظلم و ستم شناخته می شود.

ابعاد اهمیت اربعین بعنوان نماد قدرت نرم

هویت دینی و همبستگی فرهنگی

اربعین بعنوان یک جشنواره جهانی، نمایانگر وحدت مسلمانان از کشورهای مختلف است. افراد با ملیتها و اقوام گوناگون، برای زیارت کربلا گردهم می‌آیند و این همبستگی می‌تواند به تقویت هویت اسلامی و فرهنگی کمک کند.

دیپلماسی فرهنگی

راهپیمایی اربعین فرصتی برای ایجاد گفت‌وگوهای بین‌المللی و ترویج پیامهای صلح، عشق و دوستی است. این مراسم می‌تواند بعنوان پلی ارتباطی بین ملتها و فرهنگهای مختلف عمل کند. وزیران به جهانیان پیام می‌دهند که مقاومت در برابر ظلم و پیگیری عدالت یک اصل اساسی است.

تاثیرگزاری اجتماعی

این مراسم می‌تواند بعنوان یک محرک برای بیداری اجتماعی و سیاسی در جوامع مختلف عمل کند. با ایجاد حس مشترک، افراد می‌توانند مجموعه‌ای از ارزشها و اصول انسانی را به اشتراک بگذارند که می‌تواند منجر به تغییر اجتماعی مثبت شود به ابعاد انسانی و اخلاقی مانند ایثار، فداکاری و محبت نیز توجه دارد. این مسایل در آموزه‌های امام حسین (ع) به وضوح قابل مشاهده است و باعث تقویت ارزشهای انسانی در جامعه می‌شود. (حسینی، ۱۳۹۶). این تلاش برای حفظ اصول و ارزشهای انسانی و مذهبی در برابر چالشها و فشارهای بیرونی نمایانگر قدرت نرم در مسیری است که به سمت استقلال فکری و فرهنگی می‌افتد. و این حضور میلیونی نشان‌دهنده توانایی برقراری ارتباطات انسانی و فرهنگی فراتر از مرزهای جغرافیایی است.

مفهوم مقاومت و قدرت نرم از منظر آیات

در قرآن کریم آیات متعددی به موضوع مقاومت، پایداری و استقامت در برابر ظلم و ستم اشاره دارد و این خصیصه اخلاقی را از ویژگیهای بارز مومنین قلمداد می‌کند و آن را بعنوان صلاحی در برابر ظلم و ستم دشمن می‌داند و در کنار این ویژگی نتیجه این مقاومت را به مومنین یادآور می‌شود؛ در ذیل به برخی از آیات پیرامون مفهوم مقاومت اشاره می‌شود.

ویژگی بارز مومنین در کنار ایمان

آیه می‌فرماید: **إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ**^{۱۱} آنان که گفتند: محققا پروردگار ما خدای یکتاست و بر این ایمان

پایدار ماندند فرشتگان رحمت بر آنها نازل شوند (و مژده دهند) که دیگر هیچ ترسی (از وقایع آینده) و حزن و اندوهی (از گذشته خود) نداشته باشید و شما را به همان بهشتی که (انبیا) وعده دادند بشارت باد. (۳۰/۴۱). در این آیه به چندین نکته ارزشمند اشاره دارد و اینکه آن چه ایمان را بارور می‌کند و به نتیجه می‌رساند، مقاومت است و گرنه چه بسیار مؤمنانی که بد عاقبت شدند و استقامت، در کنار ایمان ارزش است و گرنه کفار نیز بر باطل خود استقامت دارند. ضمن بیان این نکات بر این مطلب نیز اذعان دارد که استقامتی ارزشمند است که طولانی باشد. و در ادامه آیه به اثر مثبت این استقامت اشاره دارد و می‌فرماید: «تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ» انسان در اثر ایمان و مقاومت، فرشتگان را به خود جلب می‌کند. مقاومت در راه حق، هم خوف از آینده را برطرف می‌کند. «أَلَا تَخَافُوا» (قرآنی/ ۱۳۷۴، جلد ۸ - ۳۳۷).

استقامت در برابر دشمنان

براساس آیات قرآنی، وحدت امت، سبب مصونیت دین، تأیید الهی و نصرت است و نعمتی است که هیچ مسئله‌ای با آن برابری نمی‌کند. (انفال، آیات ۶۲ تا ۶۴) قرآن کریم حفظ وحدت و پیشگیری از هرگونه تفرقه را فلسفه تشریح دین و بعثت پیامبران معرفی کرده، می‌فرماید: «مردم امتی یگانه بودند، سپس خداوند پیامبران را مژده رسان و بیم دهنده برانگیخت و به همراه آنان، کتاب را به حق نازل کرد تا میان مردم در آن چه که اختلاف داشتند داوری کند. (بقره، ۲۱۳) قرآن کریم اختلاف و تفرقه را عامل ضعف مسلمین و از بین رفتن عظمت و شوکت مسلمین دانسته و هشدار می‌دهد: «و اطیعوا الله و رسوله و لاتنازعوا ففشلوا و تذهب ریحکم ...» (انفال ۶۷) و آن را موجب گرفتار شدن در عذاب الهی می‌داند و می‌فرماید: «و لاتکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ماجاءهم البينات و اولئک لهم عذاب عظیم».

آیه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» ای اهل ایمان، (در پیشرفت کار خود) از صبر و مقاومت کمک بگیرید و به ذکر خدا و نماز توسل جوئید که خدا با صابران است. (۱۵۳/۲). در این آیه مومنین را به دو نیروی (استقامت و توجه به خدا) در جنگ مشکلات و حوادث سخت متوجه می‌سازد و نصرت و پیروزی را در سایه این دو بال قدرت به ایشان وعده می‌دهد. چرا که خداوند با صابران است «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ». این استقامت با صبر همراه است و به عکس آنچه بعضی تصور می‌کنند، «صبر» هرگز به معنی تحمل بدبختیها و تن دادن به ذلت و تسلیم در برابر عوامل شکست نیست، بلکه صبر و شکیبایی به معنی پایداری و استقامت در

برابر هر مشکل و هر حادثه است. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱، ۱۳۸)

پیروزی با صبر

"وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ" و اگر مؤمنید، سستی مکنید و غمگین مشوید، که شما برترید. [۳-۱۳۹]

نکته قابل ملاحظه در این آیه این است که در جنگ احد، به خاطر عدم اطاعت از فرماندهی، بر قوای اسلام شکست وارد شد، مسلمانان روحیه خود را از دست دادند، این آیه نازل شد که مبدا با شکست خود را بیازید، بلکه با تقویت ایمان خود را تقویت کنید که در این صورت برتری با شماس (قرائتی، ۱۳۷۴، ج ۱، ۶۱۴). در این آیه دعوت مسلمین بر عنصر مقاومت و تقویت آن از طریق ایمان اشاره می کند و زدودن نگرانی و ناراحتی را در سایه این دو امر میسر می داند. نیز در آیات دیگری بر امید داشتن به یاری الهی در نتیجه استقامت خبر می دهد؛ از جمله در آیه "فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا" می فرماید "پس (بدان که به لطف خدا) با هر سختی البته آسانی هست. (۵/۹۴). سنت و برنامه الهی آن است که بدنبال هر سختی و استقامتی، آسانی و پیروزی است و این وعده خداوند است.

پایداری در مقابل ظلم

"وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ" و خدا را از آنچه ستمکاران انجام می دهند، بی خبر مپندار؛ مسلماً [کیفر] آنان را برای روزی که چشم ها در آن خیره می شود، به تأخیر می اندازد. (۱۴-۴۲)

در این آیه ضمن بیان این مطلب که نباید زود قضاوت کرد و خداوند را غافل پنداشت، استقامت در برابر دشمن را بعنوان عاملی موثر دانسته. (همان، ج ۴، ۴۲۷) چرا که شانه خالی کردن از مقاومت و مهلت دادن به ستمگران، نشانه‌ی غفلت خداوند یا رضایت پروردگار از آنان نیست. بنابراین نه باید سکوت اختیار کرد و نه مایوس شد تا ضمن عمل به وظیفه الهی، خداوند را در کمین دشمنان دانسته و به حق در مورد ایشان رفتار خواهد کرد.

دعوت به جهاد و مبارزه

آیات متعددی در قرآن امر به جهاد و مبارزه در راه حق دارد که تمامی این آیات مقاومت در برابر ظلم و جور دشمنان را بیان می دارد. از جمله در این آیه "وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ" و در راه خدا با آنان که به جنگ و دشمنی شما برخیزند جهاد کنید، لکن از حد تجاوز نکنید که خدا متجاوزان را دوست ندارد. (۱۹۰/۲)

در این آیه ضمن تصریح به ضرورت دفاع و مقابله در برابر تجاوز دیگران، یادآور می‌شود که مقاومت خود اصولی دارد و رعایت این اصول در نتیجه بخش بودن آن موثر خواهد بود. می‌فرماید در میدان جنگ نیز از حدود و مرزهای الهی تجاوز نکرده و متعرض بیماران، زنان، کودکان و سالمندانی که با شما کاری ندارند نشوید. قبل از دعوت آنان به اسلام، دست به اسلحه نبرید و شروع کننده جنگ نباشید و مقررات و عواطف انسانی را حتی در جنگ مراعات کنید. (همان، ج ۱، ۳۰۰).

به طور کلی در آیاتی که جهاد و مبارزه در برابر دشمن را متذکر می‌شود، مقاومت بعنوان بارزترین عنصر مد نظر قرار می‌گیرد. (ر.ک. سوره بقره آیات ۱۹۲، ۱۹۱، ۲۱۸، ۲۱۶/ انفال آیات ۷۵، ۷۴).

آیات مذکور علاوه بر اشاره به مفهوم مقاومت در برابر ظلم و ستم، به اهمیت صبر، استقامت و یقین به یاری الهی تاکید می‌کند و مقاومت را عنصری موثر در رسیدن به پیروزی و غایت نهایی انسان بر می‌شمرد. از این رو می‌توان گفت مراسم اربعین صحنه‌ای از نمایش این مقاومت و پایداری است؛ در ذیل ضمن بیان ریشه‌های تاریخی اربعین و وقایع تاریخی مرتبط با آن، ابتدا به بیان ابعاد مفهوم مقاومت پرداخته و چگونگی شکل‌گیری این مفهوم در دو کشور ایران و عراق بررسی می‌گردد و در ادامه ضمن واکاوی ابعاد راهپیمایی اربعین بعنوان نماد مقاومت ابزار قدرت نرم، به بیان چالشها و موانع در مسیر این مراسم ارزشمند پرداخته خواهد شد و واکنش‌ها و برخوردهای دولتی و بین‌المللی تبیین خواهد شد.

تاریخچه اربعین و وقایع تاریخی مرتبط با آن

اربعین پس از عاشورا یادآور وقایع مهمی در طول تاریخ اسلام و به ویژه در تاریخ شیعه است. اربعین اولین بار بعنوان یک روز مشخص برای یادبود شهادت امام حسین (ع) و یارانش در کربلا قرن‌ها بعد از واقعه عاشورا گرامی داشته شد. از وقایع مرتبط با اربعین می‌توان به خود واقعه عاشورا که در تاریخ دهم محرم سال ۶۱ هجری به وقوع پیوست، اشاره کرد که منجر به شهادت امام حسین (ع) و یاران وفادارش شد و بعنوان نقطه عطفی در تاریخ اسلام و هویت شیعه محسوب می‌شود. بازگشت اسرای کربلا، از دیگر وقایع تاریخی مرتبط با اربعین است. زمانیکه پس از واقعه عاشورا، زنان و کودکان بازمانده از این حادثه تلخ، به همراه حضرت زینب (س)، به شام و سپس کربلا بازگشتند و آنها در کربلا به یاد امام حسین (ع) و یارانش مراسمی را برگزار کردند که به نوعی آغازگر بزرگداشت اربعین بود. بعد از آن در زمان‌های متاخر به ویژه در دوران عباسیان و سپس دوره‌های بعد، مراسم اربعین بصورت رسمی تر برگزار می‌شد. بر اساس منابع تاریخی، امامان شیعه

و پیروان ایشان در این روز به یاد امام حسین (ع) و یارانش گرد هم می‌آمدند و عزاداری می‌کردند (برگرفته از لهوف طاووس و مفاتیح قمی) و اکنون مراسم اربعین به یکی از بزرگ‌ترین تجمعات انسانی تبدیل شده است که هر ساله تعدادی عظیم از عاشقان ابا عبدالله الحسین در این رویداد شرکت کرده و ارادت خویش را بیان می‌دارند.

مقاومت و ابعاد آن

مقاومت در زمینه‌ی فرهنگی و اجتماعی مفهوم گسترده‌ای دارد و بمعنای ایستادگی و پایداری در مقابل فشارها، ظلم و ستم‌های داخلی و خارجی است. این مفهوم در جوامع مذهبی و فرهنگی بعنوان یک قابلیت اساسی برای حفظ هویت، ارزشها و حقوق افراد و گروهها تلقی می‌شود. در جوامع مختلف، مقاومت می‌تواند به اشکال متفاوتی از جمله مقاومت فرهنگی، سیاسی و اجتماعی تجلی یابد.

مقاومت فرهنگی: به معنای تلاش برای حفظ هویت فرهنگی و ملی در برابر تهاجم‌های خارجی یا عوامل دگرگونی فرهنگی است. این نوع مقاومت معمولاً شامل حفظ زبان، هنر، آداب و رسوم و سایر عناصر فرهنگی است.

مقاومت اجتماعی: این بعد به فعالیتها و جنبش‌ها اشاره دارد که علیه نابرابریها، بی‌عدالتی‌ها و ظلم‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. افراد و گروهها برای بدست آوردن حقوق خود و ایجاد تغییرات مثبت در جامعه تلاش می‌کنند.

مقاومت سیاسی: این بخش به مبارزات علیه رژیم‌های سرکوب‌گر، استعمارگر و همه‌گیربهای سیاسی اشاره دارد. در این راستا افراد و گروهها برای تحقق حقوق سیاسی خود و دموکراسی مبارزه می‌کنند. (خادمی، ۱۳۹۳)

این مفاهیم نشان می‌دهد که مفهوم مقاومت بیش از یک واژه است؛ بلکه یک فرایندی پیچیده و چند بعدی است که می‌تواند در زمانها و مکانهای مختلف به اشکال گوناگون ظاهر شود.

چگونگی شکل‌گیری مفهوم مقاومت در ایران و عراق

مفهوم مقاومت در دو کشور ایران و عراق، به ویژه در پی قیام عاشورا و شهادت امام حسین (ع)، و نیز در بستر تحولات سیاسی و اجتماعی قرن بیست و یک، شکل گرفته و تکامل یافته است. این مفهوم به ویژه در مقابل ظلم و استبداد و هم‌چنین در استعمار و تجاوزات خارجی بروز یافته است. در ذیل ابعاد و زمینه‌های شکل‌گیری مفهوم مقاومت در هر دو کشور بررسی می‌شود.

مفهوم مقاومت در ایران

مفهوم مقاومت در ایران به شکل گیری هویت شیعه و عاشورا مرتبط است. قیام کربلا بعنوان نمادی از مبارزه علیه ظلم و استبداد، الهام بخش بسیاری از مبارزات اجتماعی و سیاسی در تاریخ ایران بوده است. رویدادهای تاریخی مانند انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی (۱۳۵۷)، که خواسته هایی برای آزادی و عدالت را نمایندگی می کنند، به شکل گیری مفهوم مقاومت در برابر حکومت ها و قدرتهای استبدادی کمک کرد. مفهوم مقاومت در شعر و ادبیات فارسی نیز رسوخ پیدا کرد به ویژه در آثار شاعرانی چون اقبال لاهوری، و حافظ همواره اشاراتی به مفاهیم مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم دارد. این ادبیات، مقامات اجتماعی و دینی را در حرکت‌های مقاومت در تاریخ ایران تقویت کرده است.

مفهوم مقاومت در عراق

در عراق مفهوم مقاومت به ویژه در واکنش به سلطه خارجی و استبداد داخلی شکل یافته است. قیام‌های مردمی و هم چنین هویت دینی شیعه در مقابله با حکومت‌های سنی گرا، بخشی از تاریخ این کشور بوده است. بعد از سقوط رژیم صدام حسین در ۲۰۰۳ مفهوم مقاومت به شکل جدیدی از طریق گروه‌های مختلف عراقی، به ویژه گروه‌های شیعه، از جمله حشد شعبی به منطقه ظهور کرد. مراسم اربعین در عراق بعنوان یک رویداد بزرگ فرهنگی و مذهبی، موجب تقویت احساس‌سهریت و همستگی در مقابل سلطه گران و نیروهای بیگانه شده است. این امر در ایجاد مفهوم مقاومت در عراق نقش موثری داشته است. (بشیر، ۱۳۹۵/شکوری، ۱۳۹۸/علیزاده ۲۰۲۰)

ناگفته نماند که مفهوم مقاومت در میان کشورهای مسلمانان اعم از شیعه و سنی بویژه ایران و عراق‌الهام گرفته از شخصیت‌های شخیصی چون حضرت امام حسین(ع) می باشد، از این رو در ذیل به تاثیر اینگونه شخصیت ها بر مفهوم مقاومت اشاره می شود.

تاثیر شخصیت‌های مذهبی مانند امام حسین(ع) بر مفهوم مقاومت

شخصیت های مذهبی، به ویژه امام حسین(ع) تاثیر عمیقی بر مفهوم مقاومت در جهان اسلام و به ویژه در فرهنگ شیعه دارند. قیام عاشورا و فداکاری‌های امام حسین(ع) نمادهایی از مقاومت در برابر ظلم، بی عدالتی و فساد اجتماعی است. روایات و احادیث و نیز تفسیرهای تاریخی نقش این شخصیت‌ها را در شکل گیری و تقویت مفهوم مقاومت و قدرت نرم به ویژه در زمانهای بحران و فشار اجتماعی، به روشنی نشان می دهد.

قیام عاشورا و مفهوم مقاومت

امام حسین (ع) با قیام عاشورا بعنوان یک نماد از حق و عدالت به مقابله با ظلم یزید برخاست. او با فداکاری خود ثابت کرد که حتی در برابر قدرتهای ظالم، ایستادگی و مقاومت ممکن است. امام حسین (ع) بر این نکته اشاره کرد که هر کس باید در مقابل ظلم و فساد ایستادگی کنند (مجلسی، ۱۳۸۶، ص ۳۶۶).

شهادت امام حسین (ع) در کربلا بعنوان یکی از بزرگترین نمونه های فداکاری و ایثار در تاریخ معرفی می شود. او نه تنها جان خود را فدای اصول و ارزشهای اسلامی کرد بلکه جان یاران خود را نیز در این مسیر قربانی کرد. این عمل او بعنوان یک الگو برای مقاومت در برابر ظلم و بی عدالتی شناخته شد.

روایات و احادیث پیرامون دوستی اهل بیت

روایات بسیاری از دوستی و عشق به اهل بیت (ع) را بیان می کند که به ویژه امام حسین (ع) را بعنوان نمونه ای از مقاومت در برابر ظلم و فساد معرفی می کند. بعنوان مثال پیامبر سلام (ص) در روایتی فرمودند: حسین منی و انا من حسین "حسین از من است و من از حسینم". (بخاری، ۱۴۱۰، ج ۵، ۱۷۷) این جمله نه تنها به ارتباط عمیق این شخصیتها اشاره دارد بلکه بر اهمیت قیام امام حسین (ع) تاکید می کند.

نیز در روایتی از زین العابدین (ع) نقل شده است: انسانها در نهایت به یاد حسین و وفاداری به اصول او باز می گردند. (شیخ صدوق، ج ۱، ۱۹). این روایت نشان دهند قدرت تاثیر گزار شخصیت امام حسین (ع) بر روحیه مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم است.

تاثیر بر جنبش های اجتماعی

شخصیت امام حسین (ع) الهام بخش بسیاری از جنبش های اجتماعی و سیاسی در تاریخ بوده است. از انقلاب اسلامی در ایران تا سایر قیام های مردمی در کشورهای اسلامی، شعارها و ارزشهای مرتبط با امام حسین (ع) بعنوان نمادهایی از مقاومت و مبارزه علیه ظلم و فساد مطرح می شوند. (موسوی، ۱۴۰۰/محمدی، ۱۳۹۵)

نقش اربعین در ایجاد هویت دینی و فرهنگی بعنوان ابزار قدرت نرم

اربعین بعنوان یکی از مهم ترین مناسبتها در فرهنگ و تاریخ شیعه، نقش بسزایی در ایجاد و تقویت هویت دینی و فرهنگی مسلمانان به ویژه پیروان امام حسین (ع) دارد. این مناسبت تنها یک روز برای عزاداری و یادآوری شهدای کربلا نیست، بلکه بنیان گزار یک هویت فرهنگی و اجتماعی عمیق است که پیوندهای مذهبی و تاریخی را تقویت می کند.

ابعادی از نقش اربعین در هویت دینی و فرهنگی

تقویت اعتقادات دینی: اربعین بعنوان روز بزرگداشت شهادت امام حسین (ع)، فرصتی برای بازنگری و تقویت اعتقادات دینی و مذهبی پیروان او فراهم می آورد در این روز مردم با برگزاری مراسم عزاداری، مداحی و زیارت به یاد امام حسین (ع) و اهداف الهی او پی می برند.

ایجاد وحدت اجتماعی: خداوند در قرآن می فرماید "وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا" و "همگی به رشته (دین) خدا چنگ زده و به راههای متفرق نروید، و به یاد آرید این نعمت بزرگ خدا را که شما با هم دشمن بودید، خدا در دلهای شما الفت و مهربانی انداخت و به لطف و نعمت خدا همه برادر دینی یکدیگر شدید... (۱۰۳/۳). در آیه شریفه ضمن بیان این مطلب که وحدت و دوری از تفرقه، یک وظیفه‌ی الهی است و آن را از نعمت‌های بزرگ الهی به شمار می آورد، بیان می کند که محور این وحدت باید دین خدا باشد، نه نژاد، زبان، ملیت و ... (قرائتی، ۱۳۷۴، ج ۱، ۵۷۷)

مراسم اربعین به معنای واقعی کلمه مصداق بارز این وحدت و همبستگی میان مسلمانان به ویژه شیعیان می شود. این روز بعنوان نماد اتحاد در برابر ظلم و ستم، تجمعاتی را به وجود می آورد که در آن پیروان از تمامی نقاط جهان گرد هم می آیند.

ترویج فرهنگ ایثار و فداکاری: اربعین نه تنها یادآور فداییان عاشورا ست به بلکه درسهایی از ایثار، فداکاری و مقابله با ظلم را به نسلهای آینده منتقل می کند. این ارزشها بعنوان بخش جدایی ناپذیر از هویت فرهنگی مسلمانان معرفی می شوند.

توسعه فراملی و جهانی: با گسترش مراسم اربعین و شرکت میلیونها زائر از نقاط مختلف جهان، این رویداد به یک پدیده فرهنگی و اجتماعی جهانی تبدیل شده است. اربعین بع تقویت ارتباطات بین المللی و شناخت فرهنگ ها و مذاهب مختلف کمک می کند و آن را به نمادی از صلح و هم بستگی تبدیل می سازد.

محوریت کربلا: کربلا بعنوان مکانی مقدس نه تنها محل شهادت امام حسین (ع) است، بلکه بعنوان مرکزی برای تجمع فرهنگی و دینی مسلمانان به شمار می‌رود. سفر به کربلا و شرکت در مراسم اربعین، احساس تعلق به یک هویت بزرگ تر را در پیروان ایجاد می‌کند. (محمودی، ۱۳۹۵/مطهری، ۱۴۰۳، ۱۳۴)

این مباحث و ارزیابی‌ها، نشان دهنده تاثیر عمیق اربعین بعنوان یک روز مقدس و ملهم کننده در شکل دهی به هویت دینی و فرهنگی ملتها و پیروان امام حسین (ع) است.

پیوندهای بین‌المللی مسلمانان از طریق راهپیمایی اربعین

راهپیمایی اربعین یکی از بزرگترین تجمعات انسانی در جهان است که هر سال میلیونها مسلمان از سراسر جهان و کشورهای مختلف به سوی کربلا محل شهادت امام حسین (ع) حرکت می‌کنند. این مراسم نه تنها یک رویداد مذهبی است بلکه بعنوان یک پل ارتباطی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بین مسلمانان از ملیتها و اقوام مختلف عمل می‌کنند. در ذیل به ابعاد این پیوند بین‌المللی پرداخته می‌شود.

ابعاد پیوندهای بین‌المللی مسلمانان از طریق راهپیمایی اربعین

احساس هم‌بستگی مذهبی و عاطفی

از نعمان بن بشیر روایت شده است که رسول خدا (ص) فرمودند: «تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاخُمِهِمْ، وَتَوَادِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ، كَمَا تَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عَضُوُّ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَ الْحُمَى». (بخاری: ۶۰۱۱) یعنی مؤمنان در شفقت، دوستی و مهربانی با یکدیگر مانند اعضای یکدیگرند که اگر عضوی از آن به درد آید، سایر اعضای قرار می‌گیرند و تب می‌کنند. (مختصر صحیح البخاری، ۱۴۱۰، ج ۲، ۵۸۷، باب دهم، حدیث ۱۹۹۵) در حدیث دیگری از پیامبر روایت شده است: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا» ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ... (همان، ۶۰۲۷) یعنی مؤمنان برای یکدیگر مانند اجزای یک ساختمان هستند که باعث تقویت و استحکام یکدیگر می‌شوند. سپس رسول الله انگشتانش را داخل یکدیگر نمودند (و با این کار استحکام را به حاضرین نشان دادند)...» (مختصر صحیح البخاری، ج ۲، ۵۹۰، باب شانزدهم، حدیث ۲۰۰۳) آیه ۴ سوره مبارک صف نیز ناظر بر همین معناست: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرصُوصٌ» در حقیقت خدا دوست دار کسانی است که در راه او صف در صف، چنان که گویی بنایی ریخته شده از سرب اند، جهاد می‌کنند. روایت دیگری از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که: «الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ

اشتکی عینهُ اِشْتَكِي كَلُهُ وَاِنْ اِشْتَكِي رَأْسَهُ اِشْتَكِي كَلُهُ» (عاشق الهی، ۱۳۸۹، ۸، به نقل از مسلم) شخص مؤمن مانند مرد واحدی است اگر چشمش شکایت کند تمام اعضای بدنش شکایت می کند و اگر سرش شکایت کند، تمام اعضای بدنش شکایت می کند. در احادیث نبوی نیز به مسئله وحدت توجه خاصی شده است. رسول خدا(ص) فرمودند: «تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ، وَتَوَادُّهِمْ، وَ تَعَاطُفِهِمْ، كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اِشْتَكِي عَضُوٌّ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى». یعنی مؤمنان در شفقت، دوستی و مهربانی با یکدیگر مانند اعضای یکدیگرند که اگر عضوی از آن به درد آید، سایر اعضا بی قرار می گردند و تب می کنند. و در فرازی دیگر وحدت را عامل رحمت و تفرقه را موجب عذاب دانستند: پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «الجماعه رحمة و الفُرقة عذاب».

راهپیمایی اربعین فرصتی برای مسلمانان فراهم می کند تا با یکدیگر در یک فضای معنوی و مذهبی مشترک گرد هم آیند و مانند اعضای یک بدن چنانچه در احادیث مذکور بیان گردید، به عشق امام حسین (ع) و اهداف ایشان در یک مسیر واحد حرکت کنند که این امر باعث ایجاد هم بستگی عاطفی و مذهبی می گردد و مظهر تمام نمای قدرت نرم می باشد.

اشتراک فرهنگی

قرآن می فرماید " يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ" ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی‌ترین شما نزد خدا، با تقواترین شماست.

خداوند در این آیه به سه اصل مهم اشاره شده است: اصل مساوات در آفرینش زن و مرد، اصل تفاوت در ویژگی‌های بشری و اصل این که تقوا ملاک برتری است (قرآنی، ۱۳۷۴، ج ۹) و هدف از ایجاد قبایل و شعوب مختلف از نژادها و قومیتها و ملیتهای مختلف نه فخر فروشی بر یکدیگر می باشد چرا که ملاک نزد خداوند تقواست، و در سایه شناخت آداب و رسوم و فرهنگ و ویژگیهای یکدیگر این مهم بهتر حاصل می شود. در طول راهپیمایی عظیم اربعین فرصتی مطلوب و نایابی است که، مسلمانان از کشورهای مختلف با آداب و رسوم فرهنگی یکدیگر آشنا می شوند و تجربیات مذهبی و فرهنگی خود را به اشتراک می گذارند. این تبادل فرهنگی می تواند به همدلی و درک بالاتر از تنوع فرهنگی بین مسلمانان منجر شود و به هدف اصلی و غایی خویش یعنی توجه به اصل تقوا در برتری انسانها بر یکدیگر واقف آیند.

گسترش همکاری‌های بین‌المللی و آگاهی بخشی و فعالیتهای بشر دوستانه

راهپیمایی اربعین به تقویت همکاری‌های بین‌المللی میان نهادهای مذهبی، فرهنگی و اجتماعی کمک می‌کند. موسسات، سازمانها و شخصیت‌های مذهبی از کشورهای مختلف در این گردهمایی‌ها شرکت می‌کنند و با یکدیگر برای ارتقای پیام مشترک آشتی و محبت همکاری می‌کنند. نیز در این راهپیمایی، مسلمانان به جمع‌آوری کمک‌های مالی و ارایه خدمات به زائران می‌پردازند. که این امر به تقویت فعالیتهای بشر دوستانه و انسانی کمک می‌کند. این عمل نشان‌دهنده همبستگی مسلمانان در زمینه کمک به یکدیگر است.

تحت تاثیر قرار دادن جوانان

حضور جوانان از نقاط مختلف جهان در این راهپیمایی، باعث انتقال ارزش‌هایی از جمله فداکاری، ایثار، ارادت به اهل بیت (ع) می‌شود و به شکل‌گیری هویتی جهانی برای نسل‌های آینده کمک می‌کند. (موسوی، ۱۳۹۷/توسلی، ۲۰۲۰/نائینی، ۱۳۹۶)

تحلیل نمادین راهپیمایی اربعین

راهپیمایی اربعین بعنوان یکی از بزرگترین اجتماعات مذهبی در جهان دارای نمادها و معانی عمیق فرهنگی، اجتماعی و مذهبی است و ضمن یادآوری حادثه عاشورا و فداکاریهای امام حسین (ع) و یارانش، بازتاب‌دهنده هویت شیعه و نمادهای مقاومت و ایثار در برابر ظلم و فساد است. یکی از نمادهای بارز راهپیمایی اربعین، عشق و ارادت پیروان امام حسین (ع) به اهل بیت پیامبر (ص) است. زائران با پیمودن مسافتهای طولانی به سمت کربلا، ابراز علاقه و احترام خود را نسبت به امام حسین (ع) نشان می‌دهند. این عشق بعنوان نماد قدرت نرم و مفهوم مقاومت و ایستادگی در مسیر حقیقت و عدالت، روح مشترک شرکت‌کنندگان را تقویت می‌کند. ایثار و فداکاری از دیگر نمادهای قدرت نرم در مراسم اربعین می‌باشد.

ایثار و فداکاری در برابر چالشها و سختی‌ها؛ زائران در مسیر راهپیمایی با نامالیقات و مشقات زیادی روبرو می‌شوند اما این دشواری‌ها هیچ‌گاه از عزم و اراده آنان نمی‌کاهد و با وجود دشواریهای راه، ذره‌ای از محبت و عشق آنان به ابا عبدالله کاسته نمی‌شود و این عشق نامالیقات را برایشان هموار می‌کند. اینان مصداق حقیقی آیه قرآن هستند که خداوند درباره‌شان فرمود "والذین جهدوا فینا لنهدینهم سبلنا." یعنی خداوند هموارکننده راه مومنین در مشقات و سختی‌هاست؛ این

مفهوم در فلسفه عاشورا ریشه دارد و نشان دهنده حرکت امام حسین (ع) و یارانش در برابر ظلم است. از طرفی مراسم اربعین به یک نماد جهانی از همبستگی و اتحاد میان مسلمانان و پیروان امام حسین (ع) تبدیل شده است. گویا با این حرکت در مسیر پیروی یاران امام حسین (ع) قدم می‌گذارند و می‌خواهند با تحمل رنج سفر و پیررنگ کردن وحدت میان خود، در زمره یاران آن حضرت قرار گیرند و با حفظ اتحاد و همبستگی به تبعیت از فرمان آن امام همام برخیزند که "ومن تبعنی فانه منی" سر داد و عاشقان شیفته اش را بشناسد. اهمیت وحدت عنصری غیر قابل انکار است و اربعین بعنوان تجسم این وحدت با پیام عشق و ارادت به اهل بیت (ع)، یک فرصت مناسب برای تقویت روابط بین مسلمانان است. (شفیعی، ۱۳۹۹)؛ از طرفی قدم در این مسیر با حفظ وحدت میان مسلمانان سبب می‌شود مراسم اربعین بعنوان نمادی از ابزار خشم و نارضایتی از ظلم وستم گردد. شعارها و پیامها در این مراسم، ابراز کننده مطالبات اجتماعی و سیاسی مردم هستند. این مراسم با شکل‌گیری اعتقادات و احساسات، بستر مناسبی برای بروز نارضایتی‌ها و خواسته‌های اجتماعی ایجاد می‌کند. حرکت زائران به سمت کربلا علاوه بر ابعاد معنوی، جاذبه‌های فرهنگی و گردشگری را نیز به همراه دارد. مراسم اربعین به شکل فرهنگی کهم و عرفانی، از فرصتها برای آشنایی با فرهنگهای مختلف اسلامی و تقویت ارتباطات فرهنگی میان جوامع مختلف بهره می‌برد. (حیدری، ۱۳۹۸/جهان‌خانی، ۱۴۰۰/موسوی، ۲۰۲۱)

مقایسه اربعین بعنوان نماد مقاومت و ابزار قدرت نرم

راهپیمایی اربعین منعکس‌کننده تحولات سیاسی و اجتماعی معاصر می‌باشد. این مناسبت مذهبی به شکل عمیقی با مسائل روز دنیای اسلام پیوند دارد و تاثیرات آن در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی قابل مشاهده است.

اربعین نماد ایستادگی در برابر ظلم

اربعین بعنوان نماد قدرت نرم: راهپیمایی اربعین بعنوان یک عامل نمادین در پاسخ به ظلم یزید و قدرتهای ستمگر تاریخی بوجود آمده است. زائران با پیوستن به این مراسم نشان می‌دهند که در برابر ستم و بی‌عدالتی ایستادگی خواهند کرد. این روحیه مقاومتی که از قیام عاشورا ناشی می‌شود، امروز نیز در حوادث سیاسی مختلف مشهود است.

در دهه‌های اخیر بسیاری از جنبشهای مردمی در کشورهای اسلامی، همچون بیداری اسلامی یا قیام علیه دیکتاتوری‌ها، به وضوح تحت تاثیر مفاهیم مقاومت و ایثار قرار داشته‌اند. برای مثال قیام‌های مردمی

در تونس، مصر و سوریه بدنبال تحقق عدالت اجتماعی و پایان دادن به ظلم و استبداد بوده اند.

همبستگی جهانی مسلمانان

اهمیت وحدت: اربعین فرصت مناسبی برای ابراز هم بستگی مسلمانان از سراسر جهان است. زائران با هر ملیت و زبانی، با هدفی مشترک دور هم جمع می شوند که موجب تقویت اتحاد بین جوامع مختلف اسلامی می شود. این هم بستگی در دنیای معاصر موجب تقویت جنبشهای اجتماعی مختلف می شود. برای مثال شعارهای موجود در راهپیمایی اربعین می تواند به عنوان یک ابزار برای بیان نارضایتی مردم در شرایط سیاسی مختلف مورد استفاده قرار گیرد.

انسانیت و حقوق بشر پیام عدالت اجتماعی و تحولات حقوقی بشر

اربعین نه تنها بر اصول مذهبی بلکه بر حقوق بشر و عدالت اجتماعی تاکید دارد. زائران در مسیر کربلا قدم می گذارند تا نشان دهند که طلب عدالت و حقوق بشر در الگوی قیام عاشورا نهفته است. با افزایش آگاهی عمومی در مورد حقوق بشر در تحولات سیاسی اخیر، مشاهده می شود که پیامهای اربعین در زمینه حقوق بشر و مقابله با ظلم و بی عدالتی بطور مستقیم به تحقق حقوق انسانی در کشورهای اسلامی کمک می کند.

روحیه مقاومت در برابر چالشها

زائران در راهپیمایی اربعین نه تنها از نظر جسمی بلکه از نظر معنوی نیز مقاومت می کنند. این روحیه به وضوح کلمه ای است که در جوامع مختلف در مقابل بحرانها و چالشهای اجتماعی و اقتصادی خود را نشان می دهد. اربعین در شرایطی که مسلمانان با چالشها و مشکلات مختلفی روبرو هستند، پیامی از اتحاد و همدلی را به جامعه منتقل می کند. این اتحاد می تواند به تقویت اراده ملی و اجتماعی مردم کمک کند تا در برابر بحرانها مقاوم بماند.

مشابه روحیه ای که در اربعین مشاهده می شود، در بسیاری از جنبشهای اجتماعی معاصر مانند جنبشهای ضد فساد یا مبارزه با بی عدالتی، مردم بطور جمعی بدنبال ایجاد تغییر هستند. (یوسفی، ۱۴۰۰/فراهانی، ۱۳۹۹/علی زاده ۲۰۲۱)

اربعین تقویت کننده هویت اسلامی در اجتماع مسلمانان

امام حسین (ع) با پیام خود، پیامهایی از ایستادگی، عدالت و صداقت را به جهانیان منتقل کرد.

این پیامها هم چنان در مراسم اربعین تجلی می یابند و باعث تقویت هویت مشترک اسلامی و ملی در بین زائران می شوند.

در حقیقت اربعین نه تنها یادآوری جنایات یزید است بلکه جشنی از همبستگی و وحدت مسلمانان از سراسر جهان است. زائران با هر قومیت و ملیتی در کنار یکدیگر و با شعارهایی واحد گرد هم می آیند که خود نماد قدرت وحدت اسلامی است. (خزائن، ۱۴۰۰)

نقش راهپیمایی اربعین در تحولات سیاسی منطقه

راهپیمایی اربعین بعنوان یکی از بزرگترین اجتماعات مذهبی در جهان، نقش بسزایی در تحولات سیاسی منطقه دارد. این مراسم با جمع آوری میلیونها زائر از کشورهای مختلف، به مرکز توجهات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تبدیل شده است. در ذیل به بررسی نقش این راهپیمایی در تحولات سیاسی، به ویژه در خاورمیانه پرداخته می شود.

بیداری اجتماعی و سیاسی

راهپیمایی اربعین بعنوان یک عامل انگیزشی برای بیداری اجتماعی و دینی در بین مسلمانان شناخته می شود. این مراسم یادآور فداکاریهای امام حسین (ع) و قیام عاشور است. که پیام های آزادی خواهی، عدالت طلبی و ایستادگی در برابر ظلم را منتقل می کند. زائران با اتصال به این پیامها، به تقویت روحیه مقاومت در برابر ظلم و فساد می پردازد. (حجتی، ۱۴۰۱)

تقویت همبستگی سیاسی

راهپیمایی اربعین، امکان ایجاد هم بستگی بین مسلمانان از ملیتها و اقوام مختلف را فراهم می آورد. این همبستگی می تواند بعنوان یک نیروی موثر در برابر تهدیدات خارجی و تحولات سیاسی منطقه عمل کند. برگزاری این مراسمدر نقطه ای مانند کربلا، نماد همبستگی سیاسی و اتحاد درمقابل چالشهاست. (فراهانی، ۱۴۰۰)

ابراز مطالبات اجتماعی و سیاسی

راهپیمایی اربعین، امکان ایجاد همبستگی می تواند بعنوان یک نیروی موثر در برابر تهدیدات خارجی و تحولات سیاسی منطقه عمل کند. برگزاری این مراسمدر نقطه ای مانند کربلا، نماد همبستگی اسلامی و اتحاد در مقابله با چالشهاست. زائران در جریان راهپیمایی اربعین، با شعارها و تصاویری که از کمبودها و نارضایتی های

اجتماعی و سیاسی خود ابراز می‌کنند، پیامهای خود را به حکومتها و جوامع منتقل می‌کنند. از این رو اربعین بعنوان یک بستر برای ابراز خواسته‌ها و مطالبات مردم عمل می‌کنند. (نیکبخت، ۱۳۹۹)

تأثیر بر سیاست خارجی

راهپیمایی اربعین می‌تواند بعنوان یک عامل تعیین‌کننده در سیاستهای خارجی کشورهای منطقه نیز مطرح شود. به ویژه کشورهای حامی فرهنگ عاشورا و پیروان اهل بیت (ع) بدنال ایجاد روابط نزدیکتر با یکدیگر و تقویت پیامهای مشترک خود از طریق این مراسم هستند. این موضوع می‌تواند به کاهش تنش‌ها و همکاریهای منطقه‌ای منجر شود. (محمد زاده، ۱۴۰۰).

از موارد مذکور می‌توان نتیجه گرفت، راهپیمایی اربعین با تقویت روحیه بیداری و وحدت، به عاملی موثر در تغییرات سیاسی و اجتماعی در منطقه تبدیل شده است. این مراسم با ارائه پیامهای مقاومت و وحدت، می‌تواند تأثیرات عمیقی بر تحولات سیاسی کشورهای اسلامی داشته باشد و به تحکیم روابط میان جوامع مختلف کمک کند.

مشکلات و چالشهای موجود در برگزاری مراسم اربعین

همواره برگزاری مراسمات بزرگ که به نوعی انعکاس‌دهنده هویت ملی و مذهبی جامعه‌ای است، با چالشها و موانع عدیده‌ای روبرو بوده است و مراسم بزرگ اربعین بعنوان یکی از بزرگترین اجتماعات مذهبی در جهان، از این امر مستثنی نیست. این چالشها می‌تواند از جنبه‌های مختلفی نظیر امنیتی، لجستیکی، اجتماعی و بهداشتی ناشی شوند. در ذیل به این مشکلات و چالشها اشاره می‌شود.

چالشهای اخلاقی و معنوی

یکی از مهم‌ترین چالشها در مراسم اربعین، حفظ و رعایت اصول اخلاقی و معنوی است. در آیات قرآن همواره بر اخلاقیات، تقوا و رعایت حقوق دیگران تأکید شده است. بعنوان مثال "وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ" و بشتابید به سوی مغفرت پروردگار خود و به سوی بهشتی که پهنای آن همه آسمانها و زمین را فرا گرفته و مهیا برای پرهیزکاران است. (۱۳۳/۳)

در این آیه بر ضرورت تلاش برای رسیدن به مغفرت خداوند و بهشت تأکید شده است. که از طریق تقوا، خودسازی و رعایت اصول اخلاقیه دست می‌آید. در مراسم اربعین نیاز به حفظ این اصول اخلاقی وجود دارد تا مراسم نه تنها از جنبه دینی بلکه از جنبه اجتماعی نیز مفید و سالم باشد. بر این اساس مشکلات اخلاقی مانند بد اخلاقی، شائبه‌های فساد یا تبعیض‌ها می‌تواند موانعی باشد

که باید از آنها اجتناب کرد.

چالشهای اقتصادی و مالی

یکی از موانع مهم، مشکلات اقتصادی و مالی است. از آنجا که مراسم اربعین نیازمند امکانات گسترده ای از جمله حمل و نقل، اقامت و پذیرایی است، هزینه ها برای بسیاری از زائران می تواند چالش برانگیز باشد. قرآن کریم می فرماید "مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ" مثل آنان که مالشان را در راه خدا انفاق می کنند به مانند دانه ای است که از آن هفت خوشه برآید و در هر خوشه صد دانه باشد، و خداوند از این مقدار نیز برای هر که خواهد بیفزاید، و خدا را رحمت بی متهاست و (به همه چیز) داناست. (۲/۲۶۱).

در این آیه بطور مستقیم بر اهمیت انفاق و کمک به دیگران، دثر راه خدا تاکید دارد و به ستایش کسانی که انفاق سیره ی همیشگی آنهاست می پردازد و انفاق را زمانی ارزشمند می داند که در راه خدا باشد (طباطبائی، ج ۲، ۴۰۶). در مراسم اربعین بسیاری از افراد با مشکلات مالی روبرو هستند و ممکن است توانایی مالی برای شرکت در این مراسم را نداشته باشند. بر این اساس کمک های مالی و بسیج منابع از سوی جوامع اسلامی می تواند بعنوان یک اقدام دینی و اخلاقی مورد توجه قرار گیرد.

چالشهای امنیتی

مسائل امنیتی یکی دیگر از موانع مهم در برگزاری مراسم اربعین است. در برخی سالها با توجه به موقعیت اجتماعی و سیاسی منطقه، تهدیداتی نظیر حملات تروریستی، بحرانهای سیاسی یا درگیریهای نظامی ممکن است امنیت زائران را تهدید کند. قرآن می فرماید "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ" ای اهل ایمان، (در کار دین) صبور باشید و یکدیگر را به صبر و مقاومت سفارش کنید و مهیا و مراقب کار دشمن بوده و خداترس باشید، باشد که فیروز و رستگار گردید. (۳/۲۰۰) این آیه، در چند مرحله به صبر در برابر انواع حوادث و مصائب توصیه می کند؛ در برابر ناگواریهای شخصی و هوسها صبر کنید. «اصبروا» در برابر فشارهای کفار، مقاومت بیشتر کنید. «صابروا». در حفظ مرزهای جغرافیایی از هجوم دشمن، حفظ مرزهای اعتقادی و فکری، از طریق مباحث علمی و حفظ مرز دلها، از هجوم وسوسه ها بکوشید. (طبرسی، ۱۳۸۴، ج ۲، ۶۹۳)

در حقیقت این آیه بطور مستقیم بر صبر و استقامت و مراقبت از امنیت اشاره دارد. بر این اساس، تلاش برای حفظ امنیت زائران و تدابیر لازم برای پیشگیری از خطرات احتمالی، هم از جنبه

دینی و هم از جنبه اجتماعی اهمیت دارد.

چالشهای اجتماعی و فرهنگی

یکی دیگر از موانع، تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی میان زائران است. با توجه به اینکه زائران از کشورهای مختلف با فرهنگ‌های گوناگون به مراسم اربعین می‌آیند، هماهنگی و سازگاری فرهنگی می‌تواند دشوار باشد. قرآن می‌فرماید: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ" ای مردم، ما همه شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن‌گاه شعبه‌های بسیار و فرق مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شمایند، همانا خدا کاملاً دانا و آگاه است. (۱۳/۴۹). این آیه به وضوح بیان می‌کند تنوع قومی و فرهنگی باید با احترام و تعامل مثبت همراه باشد. در مراسم اربعین، ایجاد فضایی مناسب برای احترام به این تفاوتها و جلوگیری از بروز تنش‌ها ی اجتماعی اهمیت زیادی دارد.

چالشهای زیست محیطی

یکی دیگر از چالشها، مشکلات زیست محیطی است. با توجه به حضور میلیونی زائران و حجم وسیعی فعالیتهای مربوط به مراسم، تولید زباله، مصرف انرژی و فشار به منابع طبیعی می‌تواند مشکلاتی به وجود آورد. قرآن می‌فرماید: "يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ" ای فرزندان آدم، زیورهای خود را در مقام هر عبادت به خود برگزید و بخورید و بیاشامید و اسراف مکنید، که خدا مسرفان را دوست نمی‌دارد. (۳۱/۷) این آیه به لزوم استفاده بهینه و پرهیز از اسراف اشاره دارد. در مراسم اربعین استفاده بهینه و پرهیز از اسراف اشاره دارد. در مراسم اربعین، استفاده از منابع بصورت بهینه و مدیریت صحیح زباله‌ها می‌تواند بعنوان یک چالش زیست محیطی مطرح باشد.

با توجه به آموزه‌های قرآنی و مسائلی که در آن مطرح شده است، می‌توان گفت که موانع و چالشها در مراسم اربعین می‌تواند شامل مشکلات اخلاقی، مالی، امنیتی، فرهنگی و زیست محیطی باشد. این چالشها نیازمند تدابیر ویژه و هماهنگی میان مسئولین، جامعه اسلامی و زائران است. این مراسم عظیم و معنوی به طور سالم و موفق برگزار شود.

واکنش‌ها و برخوردهای بین‌المللی در اربعین بر اساس آیات و روایات

در این قسمت به واکنش‌ها و برخوردهای بین‌المللی در اربعین از منظر آیات قرآن و روایات

اهل بیت پرداخته می‌شود تا رابطه این رخداد عظیم با مفاهیم انسانی، عدالت، آزادی و پیوند میان امت‌ها روشن گردد.

ابعاد انسانی اربعین در آیات قرآن

اربعین نه تنها یک یادآوری از یک واقعه تاریخی است بلکه پیامهای جهانی و انسانی را به همراه دارد که در آیات قرآن نیز به برخی از آنها اشاره شده است.

الف) پیام آزادی و مبارزه با ظلم "یکی از اصلی ترین پیامهای نهضت عاشورا و اربعین، مبارزه با ظلم و فساد است. در قرآن کریم، مبارزه با ظلم و استبداد بعنوان یک از اصول انسانی و دینی مورد تاکید قرار گرفته است. بعنوان مثال در آیه ۳۴ سوره فرقان آمده است "و کسانیکه پوردگارشان را در حالت بیم و امید و خوف عبادت می کنند" این آیه می تواند بمعنای مبارزه با ظلم و فساد در دنیا و ایستادگی در برابر دشمنان انسانیت و عدالت باشد. امام حسین(ع) نیز با قیام عاشورا این حقیقت را به نمایش گذاشت که مبارزه با ظلم حتی در برابر قدرتهای عظیم ممکن و ضروری است.

ب) عدالت و حقوق بشر در قرآن، همواره به اصل عدالت و حقوق بشر تاکید شده است. در سوره نساء آمده است "ان الله یامرکم ان تودوا لامانات الی اهلها ... این آیه یادآور این موضوع است که در تمام امور اجتماعی، حقوقی و سیاسی باید عدالت را رعایت نمود. امام حسین (ع) نیز در روز عاشورا و اربعین با ایستادگی در برابر ظلم یزید و رژیم اموی، در حقیقت خواستار احیای این اصول انسانی و قرآنی است.

برخوردهای بین المللی اربعین بر اساس روایات اهل بیت

برخوردهای بین المللی اربعین، به ویژه در ارتباط با شیعه و اهل بیت(ع) تأثیرات زیادی بر جنبه های مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی داشته است. اربعین بعنوان یادمانی برای شهادت امام حسین(ع) و یارانش در کربلا، نه تنها در داخل ایران بلکه در سطح جهانی نیز برگزار می شود و میلیونها زائر از کشورهای مختلف به سمت کربلا می روند.

بر اساس روایات اهل بیت (ع)، اربعین به معنای تجدید پیمان با امام حسین(ع)، است و پیامبر اسلام (ص)، در مورد اهمیت زیارت قبور اهل بیت و به خصوص امام حسین(ع)، تأکیدات زیادی داشته است. از جمله امام صادق (ع) در مورد زیارت امام حسین(ع) می فرماید: هر کس اربعین امام حسین (ع)، را زیارت کند، حق تعالی گناهان او را می آمرزد و او را از اهل بهشت قرار می دهد (کامل الزیارات، ۵۰)

نیز از امام باقر(ع) نقل شده است: زیارت امام حسین (ع) بر مومنین واجب است و در قیامت این زیارت شفاعت کننده زائران خواهد بود. (مناقب آل ابی طالب، ۱۳۷۹، ج ۴، ۳۶۵)

نیز پیامبر (ص) در مورد مقتم و عظمت زیارت امام حسین(ع) فرمودند "هر کس بمیرد در حالیکه به کربلا نرفته باشد، از ما نیست و هر کس ما را زیارت کند، عذاب الهی بر او نخواهد بود. این روایات نشان دهنده اهمیت و فضیلت زیارت امام حسین(ع)، در متون اسلامی است و تاکید می کنند که این عمل نه تنها از جنبه های دینی بلکه از نظر معنوی و اجتماعی تیز ارزش فراوان دارد.

ترویج فرهنگ مقاومت در روایتی امام حسین(ع) می فرماید "انما خرجت لطلب الاصلاح فی امه جدی". حضرت هدف از قیام خویش را اصلاح و بهبود وضعیت جامعه اسلامی معرفی می کند. این اصلاح در سطح جهانی می تواند بعنوان یک پیام به بشریت در نظر گرفته شود.

مقاومت در برابر ظلم و فساد یکی دیگر از اصول نهضت عاشورا و اربعین است. امام حسین(ع) در وصیت نامه خود به برادرش محمد حنفیه، اشاره کرده بود که هدف وی از قیام عاشورا تنها برای جهاد و مبارزه با ظلم بوده است. در روایات متعدد دیگر نیز به شجاعت و مقاومت امام حسین(ع) در برابر ظلم یزید اشاره شده است. این پیام مقاومت پرتویی از قدرت نرم در عرصه بین المللی است. و می توان بعنوان نمادی از ایستادگی ملتها در برابر استبداد و استعمار جهانی تفسیر شود.

مراسم اربعین بعنوان ابزار قدرت نرم در سطح بین المللی توجه رسانه ها را نیز به خود جلب کرده و آن را بعنوان یک نماد از قدرت پیوندهای مذهبی و انسانی میان جوامع مختلف برمی شمرد. از این رو کشورهای مختلف بویژه عراق، تلاش می کنند تا امنیت این مراسم بزرگ را فراهم کنند. برخی از کشورها نیز ممکن است بر اساس سیاستهای خود، نظرات متفاوتی درباره ی اربعین داشته باشند. از این رو برخوردهای سیاسی و امنیتی در سطح بین الملل ممکن است در این مناسبت مطرح شود. در برخی موارد فشارهای سیاسی ممکن است بر زائران فشار وارد کند اما مردم مسلمان بویژه از کشورهای شیعه به برگزاری مراسم اربعین ادامه می دهند. در این مراسم حضور کشورهای غیر مسلمان نیز به چشم می خورد و این نشان می دهد این کشورها می خواهند همبستگی خود را با پیام امام حسین(ع) و اهداف جهانی او نشان دهند. و این بیانگر جنبه های انسانی و فرا مذهبی قیام عاشورا است که می تواند بعنوان یک الگوی جهانی برای مبارزه با ظلم و فساد شناخته شود.

نتیجه‌گیری

اربعین به عنوان نماد قدرت نرم در مفهوم مقاومت، نه تنها به عنوان یک رویداد مذهبی و اجتماعی بزرگ در جهان اسلام شناخته می‌شود بلکه به عنوان یک پدیده فرهنگی و سیاسی می‌تواند تأثیرات عمیقی در روابط بین‌المللی، سیاست‌های جهانی و تقویت هویت فرهنگی و مذهبی ایجاد کند. این حرکت نه تنها در داخل جوامع مسلمان، بلکه در سطح جهانی می‌تواند به عنوان نمادی از مقاومت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در برابر سلطه‌گری‌ها و بی‌عدالتی‌ها شناخته شود.

اربعین به عنوان یک حرکت عظیم، می‌تواند الگوی جدیدی از قدرت نرم را در جهان ایجاد کند که به جای استفاده از ابزارهای نظامی یا اقتصادی، بر اساس جذابیت‌های فرهنگی، مذهبی و انسانی، می‌تواند روابط و تاثیرگذاری‌ها را به پیش ببرد. این مراسم نه تنها به حفظ و تقویت هویت شیعه بلکه به گسترش پیام‌های انسانی، جهانی و مقاومت در برابر ظلم در سطح بین‌المللی می‌انجامد.

منابع

قرآن کریم.

- ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۹۴). (تاریخ نگاری معروف به لهوف)، ترجمه محمد اسکندری، ناشر: نبوغ، چاپ بیست و یکم.
- ابن شهر آشوب (۱۳۷۹). مناقب، قم، انتشارات علامه، چاپ اول.
- بخاری، محمد بن اسماعیل (۱۴۱۰). صحیح، قاهره، مصر، انتشارات جمهور مصر العربیه.
- بشریه، حسین (۱۴۰۲). جامعه‌شناسی سیاسی، تهران، نشر نی.
- بنی اسد، رضا (۱۳۹۹). قوم‌نگاری فرهنگ پیاده‌روی اربعین حسینی علیه‌السلام: تحلیل‌ها و راهبردهای تصمیم‌گیری در نهادهای انقلاب اسلامی، ارتباطات، ۲۷(۵۷)، ۵۷-۹۵.
- حسینی طهرانی، محمد حسین (۱۳۹۵). نقش اربعین در استحکام وحدت و هویت فرهنگی شیعه، تهران: انتشارات مکتب وحی.
- حیدری، نصرت‌الله؛ عزتی، یونس و فلاحی، سارا (۱۴۰۱). نقش و جایگاه راهپیمایی اربعین بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۲۸)، ۷-۳۳.
- خامنه‌ای، علی (۱۳۹۸). اندیشه مقاومت، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.
- فاضل، محمد (۱۳۸۰). تحلیل مبنای تاریخی اربعین حسینی، رواق اندیشه، ۱(۱).
- قرائتی، محسن (۱۳۷۴). تفسیر نور، قم، انتشارات موسسه راه حق، چاپ سوم.
- قمی، شیخ عباس (۱۳۴۴). مفاتیح الجنان، مشهد، انتشارات پیام عدالت.
- عاشق الهی برنی، محمد (۱۳۸۹). زاد الطالبین من کلام رسول ب العالمین، قم، انتشارات فاروق اعظم، چاپ دوم.
- صدوق، علی بن بابویه (۱۴۱۳ق). من لایحضره الفقیه، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم طباطبائی، محمد حسین (۱۳۷۸). المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه موسوی همدانی، تهران، امیرکبیر.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۸۴). مجمع البان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، چاپ هشتم.
- مجلسی، محمد باقر (۱۳۸۶). بحار الانوار، قم، انتشارات اسلامی، چاپ چهارم.
- مطهری، مرتضی (۱۴۰۳). حماسه حسینی، تهران، انتشارات صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰). تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی و دو.
- مهدویان، علی (۱۳۹۹). اندیشه مقاومت، قم، انتشارات سفیر صادق.
- محمودی، سیف‌الله (۱۳۹۵). نقش اربعین در تقویت هویت دینی و فرهنگی، مرکز پژوهش‌های فرهنگی.
- محمودی، سید هادی (۱۳۹۵). شفاعت از حسین در ادبیات مقاومت، کتابخانه اهل بیت.

موسوی، محمد(۱۳۹۷). کاوشی در آیین پیاده روی اربعین حسینی و اثر گذاری کارکردهای سیاسی و اجتماعی آن، پژوهشنامه فرهنگ و رسانه، ۳(۱)، ۹۳-۱۱۶.